

תוכן עניינים

מבוא.....	2
פרק 1 : רקע תיאורטי.....	4
א. לאומיות ומסורת על פי גלנר.....	4
ב. הקהילה המדומיינת של אנדרסון.....	7
ג. סיכום כללי על ההבדלים בין התיאוריות.....	9
פרק 2 : התהוות התנועה הלאומית הפלסטינית 1918-1967	
א. סקירה היסטורית.....	11
ב. ניתוח הלאומיות של התנועה בתקופה 1918-1967.....	15
פרק 3 : המאבק למען המטרה הלאומית 1967-1987	
א. סקירה היסטורית.....	17
ב. ניתוח הלאומיות של התנועה בתקופה 1967-1987.....	20
פרק 4 : ממאבק להסכמה 1987-2006	
א. סקירה היסטורית.....	23
ב. ניתוח הלאומיות של התנועה בתקופה 1987-2006.....	26
סיכום.....	29
ביבליוגרפיה.....	32

מבוא

הפילוסוף ארנסט גלנר (Gellner, 1925-1995) הגדיר לאומיות כתופעה שהיא "בראש ובראשונה עיקרון פוליטי הטוען, כי היחידה הפוליטית צריכה להיות חופפת ליחידה הלאומית. את הלאומיות כרגש או כתנועה מוטב להגדיר במונחי של עיקרון זה. רגש לאומי הוא תחושת הכעס שמעוררת פגיעה בעיקרון, או קורת הרוח שמעוררת מימוש. תנועה לאומית היא כזו המונעת על ידי רגש ממין זה."¹

התנועה הלאומית הפלסטינית מבוססת במיוחד על רגש הכעס הזה כתגובה לקונפליקטים הן עם הסביבה הפוליטית והן בתוך היחידה הלאומית-חברתית עוד כאשר החלה את דרכה בשטחי פלשתינה שלפני הקמת המדינה. התפתחותה של הלאומיות הערבית הפלסטינית התחוללה במשולב עם התפתחות המפעל הציוני והתרחבות היישוב היהודי. עיקרה של הלאומיות הוא מיסוד הפוליטיקה בחפיפה מודעת ומכוונת לתודעת מוצא משותף ושיתוף תרבותי או דתי. המאבק על רצון לשימור הזהות התרבותית, השבטית, הדתית והאוניברסלית של הפלסטינים במסגרת האומה שלהם אשר ישבה ברובה בשטחי ארץ ישראל, הוא זה שהניע אותם להתעורר ולהתארגן כתנועה לאומית.²

מושגי היסוד 'אומה' ו'לאומיות' שיחקו תפקיד מרכזי בתהליך העיצוב, הייצור והכינון של העולם המודרני וההיסטוריה שלו. מאז המאה ה-19 הכריזה האומה על עצמה כמי ששומרת על כל ההיסטוריה השייכת לה וכמי שמטפחת אותה. כמו כן, עם הולדתה של האומה, נולדו גם נרטיבים היסטוריים לאומיים. האומה מופיעה בעצם כמשיח של ההיסטוריה ומציגה עצמה כסיומה של ההיסטוריה. מכאן כי הדרישה להיווצרות זהות לאומית הינה הכרחית והיא מעוצבת על פי נרטיבים שונים של כל אומה. כל נרטיב היסטורי לאומי מבוסס על נקודות ציון חשובות ואירועים בעלי משמעות.³

בעבודה זה ארצה לבחון את ההתעוררות של התנועה הלאומית הפלסטינית מאז היווסדה לאור התיאוריות המודרניסטיות אשר עוסקות ברעיון הלאומי. העבודה תבדוק את השפעת התפתחות הלאומיות הפלסטינית בכלל, ושאלת הסכסוך היהודי פלסטיני בפרט, על עמידתה במבחן התיאוריות הלאומיות. המיקוד בעבודה יהיה בעוצמת ההשפעה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני על עיצוב הלאומיות הפלסטינית והתפתחותה לאורך השנים.

שאלת המחקר שלי אם כן היא: כיצד משתקפת התנועה הלאומית הפלסטינית מתחילת דרכה במבחן התיאוריות המודרניסטיות?

חשיבותה של שאלת מחקר זו בולטת בשל הסכסוך הישראלי פלסטיני בכלל, והיותי משתייכת לעם שהינו חלק מן הסכסוך ולעובדה ששני הצדדים בו רואים בקיומו הלאומי העצמאי של הצד האחר כמסכן אותם. ייתכן כי כל אחד מן הצדדים, משייך למשנהו חלק מן הטיעונים בהם משתמשים מצדדי התיאוריה המודרניסטית. בנוסף הסתקרנתי לגבי שורש הוויכוח התמידי בהקשר של האומה הפלסטינית, האם הפלסטינים מוגדרים כעם או לא, מדוע קיים הוויכוח הזה ומהן טענותיו העיקריות של כל צד בקרב המתווכחים. אנסה לבחון את הטענות השונות ולנסות להבין האם יש להן בסיס תיאורטי.

¹ ארנסט גלנר, *לאומים ולאומיות*, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1994, עמ' 15.

² אסף מלאך, "חקר הלאומיות והמקרה היהודי-ישראלי", *עיונים בתקומת ישראל* 26, 2016, עמ' 148.

³ עצאם נצאר, "הגיגים של כתיבת ההיסטוריה של הזהות הפלשתינית", בתוך: וסרמן הנרי ודהאן יעקב (עורכים) *להמציא אומה*, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2006, עמ' 142-143.

פרק 1: רקע תיאורטי

כאמור, אתחיל בהצגת התיאוריות המגלמות את עקרונות היסוד של הלאומיות ואת תכונותיה על פי ההוגים השונים. אנסה לפרש את התיאוריות באופן המפושט ביותר על מנת שאוכל לבסס עליהן את מקרה הבוחן שלנו, התפתחות התנועה הלאומית הפלסטינית מראשיתה.

בתחום חקר הלאומיות ניתן לאפיין שתי גישות: הגישה הפרימורדיאלית והגישה המודרניסטית. הגישה הפרימורדיאלית דוגלת בקדמוניות, כלומר, גורסת כי עמים ואומות מודרניים הם המשך רציף של עמים ואומות שהיו קיימים כבר בעבר הרחוק, עוד לפני ימי הביניים. על פי גישה זו, ציבורים שאוחדו על פי אמונות ודעות מסוימות, התחלפו מאוחר יותר באמונות ודעות בעלות אופי לאומי. מייצג הגישה הינו הסוציולוג אנתוני ד' סמית (Smith, 1939-2016). הגישה המודרניסטית, לעומת זאת, מדגישה כי עמים ואומות הן ישויות חברתיות מודרניות אשר מבוססות על מרכיבי מניפולציה והן פרי תהליכי מודרניזציה לכונן מדינות לאום. מייצגי הגישה הם ארנסט גלנר, אריק הובסבאום ובנדיקט אנדרסון.⁴ בעבודה זו אתייחס לגישה המודרניסטית בלבד מאחר ויש הסכמה גורפת שהעם הפלסטיני הינו ישות מודרנית אשר נוצרה במאה האחרונה, כנראה, כאשר הערבים בארץ גילו עוינות כלפי הציונות וביקשו למנוע בכל מחיר את הגשמתה. העם הפלסטיני הוא בעצם נגזרת של ערביי פלשתינה שלפני הקמת המדינה. אציג שני תתי-פרקים: הגישה המרקסיסטית של גלנר והובסבאום וגישת הקהילה המדומה של אנדרסון.

א. לאומיות ומסורת על פי גלנר והובסבאום

ההוגה גלנר בספרו "לאומים ולאומיות"⁵ מדבר על לאומיות כעיקרון פוליטי הטוען, כי היחידה הפוליטית של הקהילה צריכה להיות חופפת ליחידה הלאומית. רגש לאומי הוא תחושת הכעס שמעוררת פגיעה בעיקרון או מונעת את מימושו. תנועה לאומית מתעוררת כאשר היא מונעת על ידי הרגש הלאומי הזה. במילים אחרות, לאומיות היא תאוריה של לגיטימציה פוליטית התובעת שגבולות אתניים לא יחצו גבולות פוליטיים. לפי כל חישוב הגיוני, קרוב לוודאי שכמות הלאומים הפוטנציאליים גדול בהרבה ממספר של מדינות שאפשר להן להתקיים (שם, עמ' 15-17). נובע מכך, שבמקרים אלה, יחידה פוליטית הנמצאת בטריטוריה מסוימת אינה יכולה להיעשות הומוגנית מבחינה אתנית אלא אם הורגים או מגרשים ממנה או מטמיעים בה, את כל מי שאינם מבני הלאום ביחידה.

בהגדרתו את הלאומיות, מתייחס גלנר לשני מונחים: מדינה ולאום. הוא מציין את הגדרתו של מקס ובר: "המדינה היא אותה רשות בתוך החברה שבידיה נתון המונופולין על האלימות הלגיטימית" (שם, עמ' 17). המדינה היא בעצם מוסד או קבוצה של מוסדות העוסקים במיוחד בכפיית הסדר. המדינה קיימת במקום שרשויות שמתמחות בכפיית הסדר, כגון כוחות המשטרה ובתי משפט, התפצלו משאר חיי החברה, ורשויות אלו מגלמות את תפקודה של המדינה. גלנר מסביר כי לאומיות מופיעה בסביבה שבה קיומה של המדינה כבר מובן מאליה לגמרי. קיומן של יחידות פוליטיות ריכוזיות וקיומו של אקלים מוסרי פוליטי המתאר יחידות ריכוזיות כדבר מובן מאליה, כנורמה, הם תנאי הכרחיים ללאומיות, על מנת שזו תגבש את בני הלאום לכדי יחידה אחת אולם תנאי זה אינו מספיק (שם, עמ' 18-19).

⁴ הנרי וסרמן, עם אומה מולדת: על ראשיתם, תולדותיהם ואחריתם של שלושה מושגים מחוללי-לאומיות, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2008, עמ' 14.

⁵ ארנסט גלנר, לאומים ולאומיות, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1994.